

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYDSK MAANEDSSKRIFT

UDGIVET AF
HISTORISK SAMFUND FOR SØNDERJYLLAND

VED
CL. ESKILDSEN OG H. LAUSTEN-THOMSEN

INDHOLD:

M. C. Tiedemann:

Minder fra Udlændighedstiden.

Nr. 12. 15. Aarg.

1. Juni 1939.

Sønderjyllands Kreditforening

Haderslev

Banken for Brørup og Omegn

Aktieselskab

Kontortid 10—12 og 2—4

BRØRUP

H. A. GRUBERTS ØNNER

Aktieselskab

Metalvarefabrik

Frankrigsgade 40

København S.

Køb dansk Arbejde!

Det danske Gødnings-Kompagni A/S

København

Nykøbing F., Odense, Aalborg, Struer, Vejle, Aarhus, Esbjerg, Sønderborg

Ældste og største
Gødningsforretning
i Danmark.

Eneste Fabrikant
af Superfosfat
her i Landet.

Salgskontor for Danmark for

A/S Dansk Svovlsyre- & Superfosfat-Fabrik

Aktieselskabet

Nordiske Kabel- og Traadfabriker

København F.

KABELVÆRK . TRAADVÆRK . VALSEVÆRK

N. MIKKELSEN SØRENSEN

Murermester og Entreprenør

Ndr. Fasanv. 217 Tlf. C. 4520, Taga 1700 og 1717

KØBENHAVN

H. Rasmussen & Co.

Aktieselskab.

Frederiksgade 37-39. Telf. 59.

Odense.

Jernstøberier

Sommersko

De Forenede Teglværker

Akts. ved Aarhus Akts.

Kontor: Parkalle 15,

Telf. 644. Aarhus. Telf. 6444.

Facadesten, Tagsten, Radial-
sten, glass. Tagsten
og Mursten.

Graasten Bank A/S

Kontortid 9—12 & 2—5

Lørdag 9—1

GRAASTEN

Spare- og Laanekassen i Aarhus.

St. Torv 6. Aarhus. Telf. 101.

Kontortid: 10—1 og 2½—5½.

Forlang **Gulvtæpper**

fra

Sønderjydske Tæppefabrik

A. R. KJÆRBY

Højer

Ladelund Landbrugs- og Mælkeriskole,

Brørup St.

5 Mdra. Landbrugskursus Nov.-Marts

9 — do. Novbr.-Juli

8 — Mælkerkursus Sept.-April

Uddannelse af Kontrolassistenter.

J. C. Overgaard.

A/S

Jyllands Papir-Værk

Aarhus

Spare- & Laanekassen for Kolding By og Omegn

Stiftet 1856

Reservefond ca. 1½ Million

Küranstalten

Gl. Skovridergaard

Silkeborg - Tlf. 514 og 515

Overlæge V. STARCKE

træffes pers. Tlf. 514: 11-12.

Tlf. 156: 2-3.

Forlang Prospekt.

Dampmøllen Viktoria

Aktieselskab

ODENSE

AKTIESELSKABET

Øxenbjerg

Dampmølle

Svendborg.

Sønderjydske Teglintustri

Nordre Fasanvej 127

Telf. C. 4520 — Taga 1700 —

Taga 1717 — København N.

Facadesten, flammede Sten,

Tagsten, Dræneringssten

Alle Bygningsartikler

Historisk Samfund for Sønderjylland

udgiver „Sønderjydske Aarbøger“ III. Række, og „Sønderjydske Maanedsskrift“.

Bestyrelsen er f. T. Amtslæge Dr. *Lausten-Thomsen*, Tønder (Formand), Adjunkt, Dr. phil. *Karl N. Bock*, Haderslev (Sekretær), Amtslæge Dr. *Michelsen*, Aabenraa (Kasserer), Sparekassedirektør *Nis Nissen*, Nørborg, Seminarielærer *Cl. Eskildsen*, Tønder, Højskoleforstander *Hans Lund*, Rødding, Landsarkivar *Frode Gribsvad*, Aabenraa, Museumsdirektør Dr. phil. *Mackeprang*, København, Pastor *H. F. Petersen*, Flensborg og som Æresmedlem Frimenighedspræst *Thade Petersen*, Haderslev.

Formand, Sekretær og Kasserer danner Forretningsudvalg.

Redaktionsudvalg for „Sønderjydske Aarbøger“ bestaar af *Lausten-Thomsen*, *Hans Lund* og *Karl N. Bock*. *Lausten-Thomsen* og *Cl. Eskildsen* danner Redaktionsudvalg for „Sønderjydske Maanedsskrift“.

Medlemsbidraget er 5 Kroner aarlig eller mindst 100 Kr. én Gang for alle. Medlemmerne modtager „Sønderjydske Aarbøger“ gratis. „Sønderjydske Maanedsskrift“ bestilles hos Posten og koster 1 Kr. 65 Øre fjerdingaarligt. I Boghandelen eller bestilt hos *Cl. Eskildsen* koster det 1,50 Øre. Indmeldelser i Historisk Samfund modtages af alle Bestyrelsesmedlemmer.

Opkrævningen af Medlemsbidraget sker ved Tilsendelsen af 1. Halvbind af Aarbøgerne.

Ældre Aargange af „Sønderjydske Aarbøger“ kan, for saa vidt de have, faas mod Betaling af tilsvarende Medlemsbidrag: 5 Kr. for en hel Aargang, 2 Kr. 50 Øre for et Halvbind + Porto.

Ogsaa *Festskriftet til H. P. Hanssen* faas for 5 Kr. + Porto, saa vidt Oplaget rækker.

KAMPMANN & HERSKIND ^{Fl}|_S

Vestergade 2 - København

Kul og Cokes Import

TELEFON

2628

Indbrudssikre,
patentbeskyttede

Panserdøre

Panserskabe

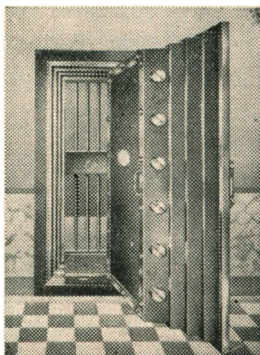
Døgnbox og øvrige

Boxanlæg

M. H. JÆGER

Aarhus Pengeskabsfabrik
Grundlagt 1894

Tusindvis af Referencer over hele Landet
og adskillige Steder i Udlandet.

Aktieselskabet

J. C. Modeweg & Søn

København

Hellerup Skolæstfabrik

Aldersrogade 3 København
Telefoner 7519 . 9775

M. J. Grønbech & Sønner

Amaliegade 9

København K.

Jern

Staal

Ringsted Høndes-Svineslagteri

Ringsted.

Forsikrings - Aktieselskabet Absalon.

Absalons Gaard. København.

A. Th. Andersen-Høyer

Vin en gros

Rosengården 12

København K.

Telefoner

9331

12204

3931

Forsikringssselskabet Fællesvirke

A. m. b. A.

Rosenørns Alle 1, København V.. Telefoner: C. 2728 og 15157

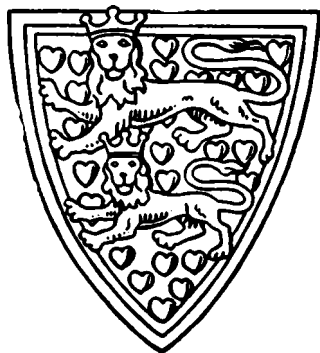
**Kautionsforsikringer. Afløsning af solidariske Ansvar
Brand- og Tyveriforsikringer.**

SØNDERJYDSK MAANEDSSKRIFT

UDGIVET AF
HISTORISK SAMFUND FOR SØNDERJYLLAND

VED
CL. ESKILDSEN OG H. LAUSTEN-THOMSEN

15. AARGANG

1938—1939

*Indhold.**Sønderjydske Naturforhold.*

Karl Rasmussen: Før Løvfald, Side 69.

Almindelig Historie.

- Th. Achelis:* En Haderslevbygning, Side 207.
Anders Bjerrum: Gamle Tinne, Side 193.
K. N. Bock: Sprogforholdene i Mellemslesvig, Side 39.
Aage Bonde: Degneskæbner, Side 17.
 ” Degnen Iver Nissen, Side 93.
 ” Hoptrup Sogns Degnehistorie, Side 161.
C. H. Friis: Lærere under Fremmedherredømmet. Side 74.
 ” Et vanskeligt Møntskifte, Side 156.
Joh. Hvidtfeld: Fra Landboreformernes Tid, S. 3.
 ” Fra Sprogkampens Tid, Side 85.
Jens Lauritzen: Aaret 1839, Side 170.
Hans Magle: Provst Hjorts Indberetning 1864, Side 171.
Andreas Petersen: Skarpretterslægten Støckler, S. 29.
Hanne Poulsen: Klojsen fra Baalstederne, Side 96.
J. Raben: Venderne paa Als 1168, Side 211.
 ” For 90 Aar siden, Side 213.
 ” En gammel Veterans Erindringer, Side 216.
Aug. F. Schmidt: Landsbyen Mjøs, Side 90.
Gudmund Schütte: Ændrede Signaler, Side 151.
Nic. Svendsen: Da Sønderjylland vaagnede, S. 10.
Helge Søgaard: En Haderslevbygning, Side 65.
M. C. Tiedemann: Minder fra Udlændighedstiden, Side 259.

Af Dagens Historie.

- Christ. Andersen og Cl. Eskildsen:* De tyske Stemmer, Side 249.
K. N. Bock: Sprogforholdene i Mellemslesvig, Side 39.
Cl. Eskildsen: Den nationale Stillinø 1939, S. 229.
 ” De sorte Sogne, Side 253.
H. Lausten-Thomsen: Haandbog i det slesvigske spørgsmaals historie, Side 33.
 ” Hilsen til »Den danske historiske forening«, Side 191.
 ” Efter valget 3. april 1939, Side 227.
Th. Roust: En Fødselsdagshilsen, Side 1
Gudmund Schütte: Ændrede Signaler, Side 151

Personhistorie.

- Wilken Jacobsen:* Slægten Petersen fra Aventoft, Side 200.
- H. Lausten-Thomsen:* Paul Verrier, Side 37.
- J. Raben:* En gammel Veterans Erindringer, Side 216.
- Th. Roust:* Amtslæge, Dr. med. Lausten-Thomsen, Side 1.
- M. C. Tiedemann:* Minder fra Udlændighedstiden, Side 259.
- „ Fysikus Duseberg i Flensborg, Side 157.

Digte.

- K. M. Gubi:* Sønderjydske Digte, Side 20.
- H. M. Prinds:* En Jæger gik at jage, Side 210.

Fra Folkemund, Sagn og Minder.

- M. P. Ejerslev:* Folkeminder fra Oversø Sogn, Side 223.
- Hans Eskildsen:* Folkeminder fra Oversø Sogn, Side 76.
- Svend Grundtvig:* Jomfru Rævehale, Side 161.
- Agnes Haahr:* Barndomsminder fra Brede Sogn, Side 167.
- J. H.* Det smelter dog mere . . ., Side 16.
- Hinrichsen, Agtrup:* Konebørsel i Rødenæs, Side 67.
- Johannes Klindt:* Bagvendt Snak, Side 68.
- Andreas Lorenzen:* Folkeminder fra Angel, Side 101.
- „ Den stærke Peter, Side 209.
- Jørgen Petersen:* Junker Uhl paa Fresenhavn, S. 67.
- H. M. Prinds:* En Jæger gik at jage, Side 210.
- Hans Hansen Toft:* Det hvide Hors, Side 100. . .

Remse:

- Anna Frandsen:* En Remse, Side 68.
- Red.:* En Billedkonkurrence, Side 226.
- Red.:* Historik Samfund for Sønderjylland, Side 258.
- Tillæg:* Tønder Statsseminariums Historie 1788—1938.
- H. Lausten-Thomsen: Peter Christian Koch og »Dannevirke«.
- Jakob Petersen: Folketingsvalgene fra 1920—1935.

Minder fra Udlændighedstiden.

Af M. C. T I E D E M A N N.

Købmand M. C. Tiedemann, der i Fremmedherredømmets Tid har prøvet at skildre Forholdene i Nordslesvig i novellistisk Form, har nedskrevet sine Minder, som vi herved har den Glæde at forelægge »Sønderjydske Maanedsskrift's« Læsere i stærkt afkortet Form:

I. BARNDOMSTIDEN OG OPLEVELSER I UNGDOMSAARENE.

Da der fra forskellig Side er blevet fremsat Ønske om en »menig« Sønderjydes Fremstilling af Oplevelserne under Fremmedherredømmet, vil jeg i korte Træk forsøge at opridse, hvad en enkelt har oplevet gennem de mange Aar under Prøjseregimentet. Det bemærkes udtrykkeligt, at jeg har levet og virket ganske som enhver anden stærkt arbejdende Sønderjyde, og selv om Forholdene har bevirket, at jeg er sluppet lempeligere igennem den prøjsiske Skærsild end det store Fler-tal af mine Landsmænd, saa vil jeg dog hævde, at vi allesammen har været ude for samme Skæbne, og allesammen, saa vidt vi er vaagne og bevidste Danske, har maattet værgе os paa samme Maade, som jeg vil berette om i det efterfølgende. Min Beretning er ikke mindst skrevet med det Haab, at den maa kunne lære den nu opvoksende Ungdom at indse, hvor meget den skylder den Generation, der formaaede at holde Ryggen rank i Udlændighedstiden, og som til Slut med Stemmesedlen i Haand bragte sig selv og dem tilbage til vort tusindaarige Fædreland, Danmark.

Min Fader havde været med i Krigen 1864 og havde som Marine-soldat deltaget i Helgoland-Slaget. Efter Fredsslutningen giftede han sig og bosatte sig i Agerskov Sogn. I 1870 flygtede min Far til Danmark, inden Prøjserne naaede at give ham en Indkaldelsesordre om at deltage i Krigen mod Frankrig.

Det er ikke Meningen, jeg vil komme ind paa mit Privatliv; jeg vil kun berøre det, hvor det er nødvendigt for at gøre Skildringen

sammenhængende — og forresten holde mig til den Side af mine Oplevelser, som skyldes de Magthavere, jeg værgede mig imod, saa godt jeg kunde.

Jeg er født i Rurup d. 6. Nov. 1870. Fra min tidligste Barndom har jeg ikke meget at fortælle. 6½ Aar gammel kom jeg i Skole. Min første Lærer, der hed Thau, kunde og vilde ikke undervise i Tysk; det varede derfor heller ikke længe, inden han maatte opgive sin Lærergerning. Jeg husker endnu dunkelt, hvorledes vi Børn samledes i hans Hjem for at tage Afsked med ham og takke ham for den Tid, vi havde haft ham som Lærer. Lærer Thaus Efterfølger var naturligvis tyskuddannet.

Ret længe gik jeg dog ikke til Skole i Rurup. Min Moder fik nemlig Jordemoderembedet i det store Gram Sogn, hvortil vi flyttede, da jeg var 8½ Aar gammel.

Fra mine Forældre ved jeg, at Aarene først i Hålvfjerdserne havde været urolige og ubehagelige for dem. Min Fader, der var vendt tilbage fra Danmark, saa snart Krigen var forbi, blev som alle andre, der havde unddraget sig Krigstjenesten, forfulgt og chikaneret af Myndighederne. Gendarmen var ude efter ham mange Gange; men det lykkedes ham altid at undgaa ham, da Befolkningen advarede ham, hver Gang der var Ugler i Mosen. De jagede Desertører fik dog endeligt Lov til at opholde sig frit i Landet, da i 1878 den saakaldte Aabenraa-Protokol blev oprettet, efter hvilken de blev anerkendt som prøjsiske Statsborgere.

Resten af min Barndom forløb uden særlig store Begivenheder. Min Skolegang fik jeg hos forskellige Lærere. blandt hvilke Lycke, den senere Frimenighedspræst i Rødding, er den, jeg skylder mest, idet Grunden til den Smule Kundskaber, jeg har faaet i Livet, blev lagt i den Tid, jeg havde ham som Lærer. Lycke blev efterfulgt af en ung Mand fra Nabosognet med ren tysk Uddannelse; mellem ham og Eleverne bestod der altid en stille Krig, idet han bevidst forsøgte at fortyske os. Det var min tungeste Skolegang disse sidste 1½ Aar, og den gladeste Dag var det, da jeg kunde sige Skolen Farvel for stedse.

Da jeg skulde vælge mig en Livsstilling ønskede jeg at blive Gartner, hvilket min Fader raadede mig fra, da Gartneriet paa den Tid var en lidet indbringende Levevej. Landbruget havde jeg ikke Lyst til. Jeg kom da i Købmandslære i Haderslev, og dermed var det forbi med Barndomsaarene, som trods Slid og Arbejde er de bedste og lykkeligste Aar, jeg har oplevet.

Læretiden var en trang Tid for mig; jeg var lille af Vækst, men maatte alligevel tumle med tunge Varer Dagen igennem. Jeg blev pur-

ret ud af Sengen Kl. 6 og var uafbrudt i Arbejde til Kl. 10. Om Søndagen, naar andre Folk gik i Kirke, sad vi Læredrenge i Frederiksskolen paa Gammelting og lærte Bogføring.

Den Begivenhed, jeg husker bedst fra Læretiden i Haderslev, var Soldaternes Indtog i Byen, da den nye Kaserne skulde besættes. De kom lige fra Manøvren og marcherede gennem Byen med fuld Musik. I Dagens Anledning havde Arbejdsmanden plantet Gran langs For-tovet, og der var sat Lys i alle Vinduer til Illumination. Da man hørte Musikken nærme sig, forsvandt jeg ned til Pakhusene for at lukke disse, og da jeg kom igen, var hele Styrken trukket forbi, saa jeg slap for at se Festligheden.

Min Fader, der var Træskomager, kom til Byen en Gang hvert Aar for at købe Læder. Det havde været en meget kontrær Dag, og jeg var led og ked af hele Købmandsskabet, da jeg kom ind paa Kontoret og der traf min Far. Jeg fik Lov til at følge ham til Toget, og da vi tog Afsked, spurgte jeg ham, om han ikke vilde give mig Rejsepenge, saa vilde jeg rejse til Teksas til en Onkel, som var Købmand derovre. Min Fader saa først lidt paa mig; saa spurgte han: »Er Kosten god, og faar du nok at spise?« — »Faar du Bank?« Jeg maatte nu ærligt svare ja til det første og nej til det sidste. Min Fader, som nok var klar over, at jeg var spændt lidt haardt for med Arbejde, sagde da til mig: »Hvis du bliver sat til noget, der overstiger dine Kræfter, giver jeg dig Lov til at sige nej. Men naar Arbejdet ikke er sværere, end at du kan overkomme det, tager du ingen Skade af at have nok at bestille; løber du af din første Plads, er der god Udsigt til, at du ogsaa løber af den næste. Har du kunnet holde ud saa længe, kan du ogsaa holde ud til Enden, og det vil du være glad for bagefter.«

Trods mange Genvordigheder og trælsomt Slid gik Læretiden dog ret hurtigt. En skønne Dag havde jeg udlært, og jeg var saa heldig, at jeg straks kunde tiltræde en Plads i Aabenraa. Da jeg tog Afsked med mine Forældre, sagde min Fader til mig: »Ja, nu er du snart voksen og skal til at staa paa egne Ben«, og han tilføjede: »Til Foraaret skal du møde paa Sessionen, men du bliver sikkert ikke Soldat, dertil er du alt for lille.« Jeg tænkte ikke saa lidt over min Faders Ord, og jeg haabede paa, at jeg med Tiden vilde vokse til et normalt Mandfolk. En Ting stod mig klart, nemlig dette, at nu skulde jeg til at lære noget, hvis jeg skulde blive til noget i Livet, og desuden var jeg klar over, at hvordan det end gik mig, vilde jeg af al Evne være med til at væрге og værne om vort danske Modersmaal.

Min første Plads i Aabenraa blev af kort Varighed. Min Principal, der var tysk som min Principal i Haderslev, havde en ulykkelig Svag-

hed for Spiritus, hvilket medførte, at han undertiden kunde være meget ubehagelig at omgaas. Hvorledes Sagen udviklede sig, har jeg ingen tydelig Erindring om, men jeg har sikkert protesteret og taget til Genmæle imod hans Vrantenhed og Vrøvleri, med det Resultat, at jeg blev opfordret til omgaaende at komme ud af hans Hus, en Opfordring, der prompte blev efterkommet. Jeg var dog ikke kommet ret langt ned ad Gaden, før jeg blev indhentet af min Medtjener, der fortalte mig, at Chefen pludselig var blevet ædru, og nu fortrød, at han havde smidt mig paa Porten.

Jeg blev da i Pladsen til Nytaar. Min næste Plads blev hos en Tobaksfabrikant Offersen i samme Gade. Hos ham blev jeg i 3½ Aar. Og jeg tilbragte der den bedste Tid, jeg har haft som ung Mand.

Min nye Principal var tysksindet, men skønt han vidste, jeg var dansk, blev jeg dog behandlet som et Medlem af Familien.

For at udvide mine Kundskaber, særlig for at lære det tyske Sprog korrekt, tog jeg et Aars Tid Undervisning hos Overlæreren ved Byens Borgerskole.

Mens jeg var i Aabenraa, fik vi oprettet en dansk Gymnastikforening paa op imod 30 Mand, og en ung Mand fra Løgstør blev Leder af Foreningen. Vi holdt vore Gymnastikaftener paa Hotel Phønix, og alt gik udmærket. Men hvor længe var Adam i Paradis? Efter et Foreningsbal, hvortil der var anskaffet — ganske tilfældigt — rød- og hvidstribede Dansebaand, blev vor Gymnastikforening erklæret for politisk, opløst, og vor Leder blev truet med Udvisning.

Sessionen og Militærtjenesten blev et Kapitel for sig selv. Jeg stillede første Gang paa Session i Vinteren 1890, kom paa Vægten og blev maalt: Højde 1,56. Majoren sagde: Et Aar tilbage.

Næste Gang, 1891. Højde: 1,62. — Landraaden, som sad ved Siden af Protokolføreren, drejede sig halvt om imod mig og udbrød: »Donnerwetter, hvor den Karl er vokset!« — Majoren: »Han kan blive større endnu; et Aar tilbage«.

1892 — samme Forestilling. — Højde: 1,67½; jeg blev udtaget til Infanterist.

Da jeg mødte til Generalsession, var jeg den sidste, der kom for. Det var langt op paa Dagen, og jeg antager, at Sessionslægen vilde have en hurtig Ende paa Sagen. Da jeg var blevet maalt og vejjet, greb han mig i Armen og sagde: »Manden har flad Brystkasse og svage Arme; han er ubrugelig til Militærtjeneste«. Men nu greb Generalen ind og foreslog, at jeg kunde blive Husar eller Kanoner. Men Lægen, som nu engang havde kasseret mig, var ikke til Sinds at ændre sin Afgørelse.

Da sagde Generalen med et ondsksfuldt Grin: »Ja helt fri bliver

Manden nu alligevel ikke, for han er dansksindet og oppe fra Grænsen«. Da blev Lægen vred. Med lynende Øjne rankede han sig: »Javel Deres Ekselence«, og vendt imod mig tordnede han: »Erzatsreservist; herut med Dem«. Og jeg var ikke længe om at komme ud ad Døren. Jeg meddelte mine Forældre, at jeg var blevet taget til tysk Soldat.

Nogle Dage senere fik jeg Brev fra min Far, det eneste, han har sendt mig; det var altid Mor, der besørgede Korrespondancen, da Fader ikke var stiv i Retskrivningen; han havde jo næsten ingen Skolegang faaet. Det kneb at komme igennem Brevet; men det var ellers et velment Tilbud, han gav mig: Hvis jeg vilde til Amerika, saa vilde han betale Rejsen for mig. Men jeg skrev omgaaende hjem og takkede ham for Tilbudet. Dengang jeg vilde til Amerika, vilde han det ikke; nu da han vilde, vilde jeg ikke. Nu maatte det nemlig være forbi med Flugten. Hvis vi med Held skulde væрге vor Odelsarv og vor Hjemstavn, saa skulde vi blive i Landet og Mand af Huse trække i Prøjseruniformen, hvor svært det end maatte falde os. Der var desværre alt for mange, der havde iadt os i Stikken ved Flugt.

Jeg aftjente da min Værnepligt Sommeren 1892 som Erzatsreservist i den tyske Armé. Det var stegende hedt d. 20. August, da vi mødte paa Eksercerpladsen i Flensborg. Hele Kompagniet var samlet allerede Kl. 1; Udrustningen laa i store Dynger paa Pladsen foran os, og da Klokken var 5, havde hver Mand faaet udleveret, hvad han skulde bruge. Næste Morgen stillede vi til Parade paa Kasernepladsen, og her holdt Kompagnichefen følgende Tale til Underofficererne: »Mine Herrer, De ved, at den toaarige Tjenestetid fra næste Aars Begyndelse har gjort Erzatsreserven overflødig. Det er derfor sidste Gang, dette Mandskab bliver indkaldt, og det er første Gang, det er blevet mig betroet at uddanne det. Det er altid blevet sagt, at Erzatsreserven bliver daarligere behandlet end den staaende Hær. Jeg ved ikke om det passer; men jeg vil meget indstændigt indskærpe de Herrer, at dette ikke skal være Tilfældet med dette sidste Hold. De Mennesker, der staar her, skal nemlig ikke for Livstid forbande den tyske Hær for 70 Dages Militærtjeneste«. Han satte derpaa Lorgnetten til Øjet, fikserede Underofficererne med et skarpt Blik og sluttede saa i en høj, hvas Tone: »Forstaaet, mine Herrer«. Med et lydeligt Smæld slog de Herrer Hælene sammen med et enstemmigt: »Javel, Hr. Hauptmann«. Og dermed var Forestillingen til Ende.

Vi fik heller ingen Grund til at klage oyer den Behandling, vi fik. Men Tjenesten var dog streng, og Vé den, der ikke gjorde sit bedste.

Der kunde være meget at fortælle om disse 70 Dages Tjenestetid; men det vedkommer ikke Formaålet med min Livsskildring. Jeg

vilde godt have kunnet mindes Militærtjenesten som en sund Adspredelse og fornøjelig Tid, hvis ikke Mindet om Edsaflæggelsen havde prentet sig saa mørkt i mit Sind. Tildragelsen stod i mange Aar levende for mig. Hele Kompagniet stod opstillet i Kreds i Gymnastiksalen; midt paa Gulvet stod Kaptajnen, Løjtnanten og alle Underofficererne. Kaptajnen trak sin Sabel, og en Menig blev kommanderet ind i Kredsen for med venstre Haand paa Sabelen og højre Haand rakt i Vejret at aflægge Faneeden, som alle vi andre med oprakt Haand skulde sige i Kor efter Kaptajnens Forelæsning, medens alle Underofficererne med gravalvorlige Miner vogtede paa, om vi fulgte med. Der for en isnende Fornemmelse igennem mig fra Isse til Fodsaal, og jeg følte det, som blev der jaget Spiger gennem mit Hovede. En Stund efter at Ceremonien var forbi, stod jeg som naglet til Pletten. Saa blev jeg vækket op til Virkeligheden af høje Kommandoraab, og det lykkedes mig at faa Benene i Gang; men det varede noget, inden jeg helt var Herre over mit Legeme og mine Tanker igen.

Efter Militærtjenesten arbejdede jeg endnu et Aar i min gamle Plads. Pladsen kunde ikke bære nogen større Løn, end den jeg fik, og min Principal og jeg blev derfor enig om, at jeg skulde søge en bedre lønnet Stilling. De Aar, jeg havde opholdt mig i det Officersenske Hjem, var forløbet uden mindste Mislyd. Een enkelt Gang — den eneste — blev vi mindet om det skillende politiske Syn, vi havde.

En Middag, mens vi sad ved Bordet, sagde den dengang niaarige Søn, mens han saa mig lige ind i Øjnene, ganske spontant og uden at nogen havde givet Anledning til det: »De Danske er noget rigtig Pak, og de skulde jages ud af Landet«. Der blev et Øjeblik uhyggelig Stillehed; men saa sagde jeg med et Smil: »Hvis der skete dem deres Ret, skulde de sendes til Spandau og spise Melgrød. — Det er vel noget, Anne har sagt dig«. — Jeg var nemlig øjeblikkelig klar over, at den meget tysksindede Tjenestepige havde fyldt Drengen med dette Udbrud. Af forskellige Grunde mislykkedes det mig at finde en Plads, der passede mig, og til første November 1893 rejste jeg hjem til mine Forældre og var arbejdsløs i 14 Dage — den eneste Gang i mit Liv, jeg har været arbejdsløs.

Jeg søgte nu en Plads ved en stor Manufakturforretning i Aabenraa; jeg fik Pladsen, men ikke ved selve Forretningen, da jeg blev sendt ud til en Filial af den i Møgeltønder. I denne Plads blev jeg til Foraaret, da jeg fik Tilbud om at tage til Stepping, hvor jeg skulde hjælpe til med at oprette en ny Filial. Jeg havde tilbragt nogle gode Maaneder uden større Oplevelser i det rent danske Møgeltønder. Et stærkt Minde om en betagende Oplevelse har jeg dog derfra, nemlig

Baal festen paa Kristian d. IX.s Fødselsdag, da der tændtes Baal ved Baal ud over Landet.

Jeg havde ikke været ret længe i Stepping, inden jeg fik at føle, at Tyskerne paa en ubehagelig Maade begyndte at stramme Tøjerne og anvende Metoder i deres Fortrykningsbestræbelser, som langt fra var blødsødne.

En Dag fik jeg gennem Posten Ordre til at møde hos Amtsførstanderen i Kristiansfeld. (Den officielle Grund hertil var, at mit »Klæbekort« til Invalideforsikringen ikke var i Orden.) Det viste sig ogsaa, at Amtsførstanderen havde noget ganske andet at snakke med mig om. Han sagde: »De har meldt Dem ind i Sprogforeningen«. »Ja!« svarede jeg frejdigt.

»Det er forbavsende saa mange der har meldt sig ind i den Forening i Stepping Sogn; ved De, hvem det er, der gaar og agiterer derfor?«

»Nej! Men de er vel voksne allesammen og ved, hvad de gør!«

Amtsførstanderen saa strengt paa mig og sagde: »Det er meget letsindigt af Dem, der har været tysk Soldat, at deltage i saadan noget« — og efter en længere Pause tilføjede han: »Desuden er deres Fader dansk Undersaat«. Et Øjeblik stod vi og saa hinanden stift i Øjnene; saa sagde jeg: »Det passer — er der ellers mere, Amtsførstanderen vil vide?«

Han for op: »Nej! Men det er som sagt meget letsindigt, og jeg bliver nødsaget til at melde Sagen til Landraaden.«

Med den Salut forlod jeg Kontoret, og jeg var unægtelig ikke saa overlegen, som jeg havde givet det Udseende af hos Amtsførstanderen.

Nogle Dage senere var jeg med til det aarlige nationale Møde paa Skamlingsbanken. Her talte jeg med Gustav Johannsen og H. P. Hansen, og de raadede mig til at se Tiden an; men hvis der skete mig noget, skulde jeg lade dem det vide. Jeg hørte dog aldrig om Sagen siden.

Hen paa Sommeren flyttede jeg fra Stepping til Skodborg som midlertidig Medhjælp ved en derværende Filial af Firmaet. Her oplevede jeg Tyskernes Mindefest for Slaget ved Sedan. Der var i Løbet af nogle faa Aar kommet en Snes tyske Nybyggere til Sognet, og de havde overtaget en Del Ejendomme, som gamle, udslidte Bønder ikke kunde finde danske Købere til, fordi deres Sønner var flygtet ud af Landet for at undgaa tysk Militærtjeneste.

Det var med Sorg i Sinde, at jeg saa Optøget af Voksne og Børn med fuld Musik marchere ind i Byen fra Festen ude i Skoven. Længe efter, at Musikken var forstummet, sad jeg hen i mørk Grublen med

bange Anelser for Fremtiden. Men med en Kraftanstrengelse rystede jeg omsider Uhyggen af mig, idet jeg søgte Trøst i Fremtiden og i Troen paa mine danske Landsmænds Styrke.

Henimod Efteraaret flyttede jeg atter mine Teltpæle og rejste fra Skodborg til Kirkeby-Roager, hvor jeg overtog Bestyrerpladsen for en nyoprettet Filial af Firmaet. Her var jeg med til et Møde, som Gustav Johannsen afholdt efter Indbydelse af 6 Bønder og mig. Der var stuvende fuldt Hus, og det var et godt Møde, selv om der hvilede megen Alvor over Samværet. Den store Udvandring af unge havde gennem Aarene forvoldt Nedgang i det danske Stemmetal; Myndighedernes Tryk var blevet større og større, og Fremtidsudsigterne var alt andet end lyse.

Men Gustav Johannsens Kampmod kunde ikke kues ret længe ad Gangen; pludselig rystede han Pessimismen af sig, og hans levende Øjne skød Lyn, da han sluttede sin Tale med at omtale de fulde Spøgelser, der i Følge Sagnet gaar igen om Natten, fordi de i levende Live har stjaalet Naboens Land ved i Nattens Mulm og Mørke at flytte Grænsepælene mellem Markerne. Der behøvedes modige Mænd til at mane disse Spøgelser i Jorden, og han tilføjede: »I skal ikke være bange for at fordre eders Ret højt og vedholdende, indtil Grænsepælene endelig bliver flyttet tilbage paa deres rigtige Plads. I skal vide, at ræd Mand fanger ingen Sejr, og den, der dør af Skræk, skal begraves i Rendestenen«.

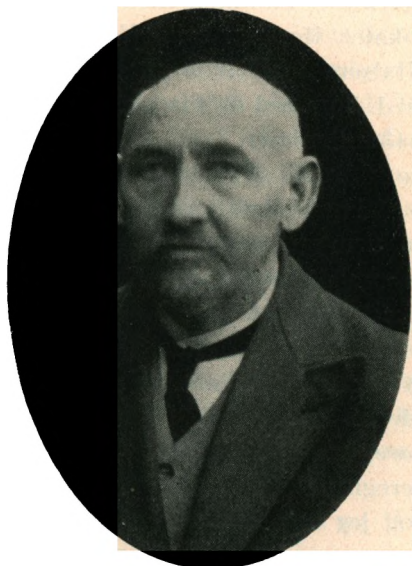
I den Tid, jeg opholdt mig i Roager, var jeg endnu engang til Møde med Gustav Johannsen paa Aablings Hotel i Skærbæk. G. J. kom nord fra med Toget, og Perronen var fyldt til Trængsel af Mennesker, der vilde modtage ham. En Styrke paa 4 Gendarmen under Ledelse af Overvagtmasteren fra Haderslev havde taget Opstilling for at forhindre Demonstrationer. Forinden Toget naaede frem, marcherede dette militære Opbud ind paa Folkemængden og opfordrede os til at rømme Perronen. Langsomt og sejt blev vi presset længere og længere bort fra Perronen, og da Toget kom med Gustav Johannsen, stod der kun tilbage 4 Gendarmen og en Vagtmester til at modtage ham. Da han lidt efter stod paa Talerstolen i Hotellets Sal, saa han, at hele Politistyrken var fulgt med. Men Gustav Johannsen lod sig ikke forskrække. I en bestemt Tone opfordrede han Overvagtmasteren til at fjerne de overtallige Bevogtere, da Loven ikke hjemlede mere end 2 Gendarmen Ret til at være til Stede. Da Overvagtmasteren nægtede at efterkomme Opfordringen, tog Gustav Johannsen sin Hat og gik, idet han sagde, at han saa blev nødt til at melde Sagen til Amtsforstanderen.

Lidt senere kom han tilbage; men da var de to Gendarmen ogsaa

fjernet, og Mødet forløb uden Forstyrrelser. Da Mødet var forbi, fulgte vi alle Gustav Johannsen til Toget; men vi naaede ikke længere end til Indgangen til Perronen. Denne var nemlig besat af 3 Gendarmer, der skulde forhindre os i at komme ind paa Perronen og vinke Farvel til Gustav Johannsen.

Under mit Ophold i Kirkeby blev jeg forlovet. I 1896 flyttede jeg til Hellevad for at begynde en Forretning paa egen Haand og for at skabe en Fremtid og et Hjem for min Hustru og mig selv.

Ret længe havde jeg ikke været i Hellevad, inden de politiske Skyer trak sig tættere og mere truende sammen over den sønderjydske Befolkning; det tyske Pres paa Sønderjyderne naaede nemlig nu sit Højdepunkt i Køllerpolitikken.

Forfatteren M. C. Tiedemann.

II. FRA KØLLERREGIMENTET TIL AFSTEMNINGSDAGEN.

Aaret efter at jeg havde begyndt min Forretning, giftede jeg mig, og dermed begyndte et nyt Livsafsnit for mig.

Hen i Sommeren 1898 havde vi Rigsdagsvalg, og lige ind under dette blev jeg syg. Men det var første Gang jeg kunde stemme, — derfor vilde jeg med. Efter nogle faa Dages Sygeleje stod jeg op, idet jeg følte mig helt godt tilpas, og Dagen derpaa kørte jeg til Klovtoft for at afgive min Stemme. Sammen med fire gamle Mænd holdt jeg mit Indtog i Valglokalet, iført en solid Vinterfrakke og et stort Tørklæde bundet om Halsen. Jeg havde intet Mén af Turen og var glad for at have været med. Som ved de forrige Valg var der god Fremgang, og vi mønstrede 15439 Stemmer.

v. Köller havde hidindtil ikke ladet meget høre fra sig; men nu slog han pludselig ned paa Befolkningen, og der udvistes uhyggelig mange. Der skulde nemlig være Landdagsvalg i November, og nu skulde det forsøges, om denne haarde Fremfærd kunde knække den formastelige Danskhed.

Aaret 1900 i Foraaret blev de danske i Hellevad saa vel som i hele Landsdelen stævnet for Amtsforstanderne for omtrent Mand af Huse at gøre Rede for deres Forhold til de danske Foreninger. Tyskerne haabede paa, at Foreningerne ikke havde deres Papirer i Orden, og mente ved en Bøderegn at kunne ødelægge dem i økonomisk Henseende. Smed Abild og jeg var de første, der kom for. Det var synligt, at Amtsforstanderen var temmelig nervøs og følte sig utilpas ved Situationen. Han sagde indledende, at han paa Landraadens Opfordring skulde forespørge, om vi stod i de danske Foreninger. Paa Bordet foran ham laa nogle store Protokoller, og jeg sagde, idet jeg pegede paa disse: »Hvis jeg er opført som Medlem i Bøgerne der, saa er jeg Medlem — ellers ikke —« Han for op og buldrede: »Det er ikke det, jeg har spurgt Dem om; De skal *selv* gøre Rede for, om De er Medlem eller ikke«. Men jeg beklagede ikke at kunne udtale mig derom. Vi havde nemlig saa mange Foreninger, og jeg var Medlem af flere,

men jeg huskede ikke hvilke og henviste derfor til Protokollerne og bad ham selv overbevise sig om, i hvilke jeg stod opført. Da han ikke kunde komme nogen Steder hverken med mig eller de andre, der kom bagefter, opgav han, og de sidst stævnede blev hurtigt ekspederede. Men vore nationale Foreninger slap dog ikke saa godt fra det, som vi havde ventet; der vankede nemlig Bøder paa ca. 3000 Mark ialt.

Hele Historien medførte naturligvis, at Medlemstallet i vore Foreninger steg stærkt, og hvad bedre var, at Myndighederne nu ikke kunde blande sig i vort Foreningsliv, eftersom vore Papirer nu var i Orden.

Efter Gustav Johannsens Død var der i 1902 Omvalg til den tyske Rigsdag i Haderslev-Sønderborg Kredsen, og Redaktør Jessen, Flensborg blev hans Efterfølger. Omkring ved denne Tid begyndte Myndighederne paa det saakaldte Optantlaveri; selv Mænd, der havde været med i Krigen mod Frankrig, blev erklæret for danske Statsborgere. Dette bevirkede, at det danske Stemmetal daledede stærkt. Til samme Valg var der i Aabenraa og Flensborg Kredsen opstillet ikke færre end 7 Kandidater. Myndighederne havde i den Grad forstaaet at kyse Værterne, at det var umuligt for de danske Vælgere at faa Lokaler til Vælgermøderne. Vi oplevede da, at der blev holdt Møde i et Telt, der var rejst paa Carsten Carstensens Mark i Hellevad. Det var herligt Sommervej, og der herskede trods de trange Tider en optimistisk Stemning i Forsamlingen. Den danske Kandidat i Aabenraa-Flensborg Kredsen var ved dette Valg M. Andresen fra Aabenraa. Resultatet af Valget blev, at en af vore værste Modstandere kom paa Omvalg med en Socialdemokrat. For at vor Modstander nu ikke skulde gaa af med Sejren ved Omvalget, opfordrede M. Andresen os, idet han takkede os for de afgivne Stemmer, til at stemme paa den tyske Socialdemokrat. Saa oplevede man da det Særsyn, at danske Bønder og Borgere afgjorde Valget ved at kaste deres Stemmer over paa en tysk Socialdemokrat.

Den 22. Juli 1906 døde Redaktør Jessen, og H. P. Hanssen blev hans Efterfølger. Forinden sin Død havde Jessen ført langvarige Forhandlinger med den prøjsiske Regering om en Ordning af Optant-spørgsmaalet, og d. 11. Januar 1907 bragtes disse Forhandlinger, der var blevet fortsat af H. P. Hanssen, til en endelig Afslutning. I den efterfølgende Tid blev mange Tusind Optanter naturaliseret, og hele Landsdelen aandede befriet op. Der holdtes Rigsdagsvalg hen paa Sommeren i 1907, og nu blev Tabene ved de sidste Valg fuldt udlignet, idet Danskerne denne Gang mønstrede 15425 Stemmer.

Længe inden den Tid, allerede i 1904, begyndte mine Genvordig-

heder med Skolemyndighederne. Ægteskabet havde bragt en Børneflokk med sig, og i Foraaret 1904 tog jeg min ældste Datter ved Haanden og gik med hende ned til Skolen. Jeg afleverede hende til Degnen, idet jeg sagde, hun skulde have alle de danske Timer, hun kunde og maatte faa. I Aarene, der fulgte, kom det ene af Børnene efter det andet i Skole, men det var skralt med den Undervisning, de fik i deres Modersmaal. Dog, takket være min Hustrus trofaste Hjælp, lykkedes det for os at lære vore Børn baade at skrive og læse Dansk. Vi Sønderjyder har uendelig meget at takke vore Kvinder for; jeg kan slet ikke tænke mig, hvordan mine Børns Opdragelse var blevet, hvis ikke min Hustru havde hjulpet mig saa energisk, som hun gjorde. En varm Tak skylder jeg ogsaa de danske Studenter, der rettede og roste vore Børns fattige Stile, der hvert Aar til Jul blev sendt til København for at blive bedømt.

Men Børnene gjorde det daglige Liv rigt; Ansvarer for dem skærpede yderligere den aarvaagne Agtpaagivenhed over for dem, der forsøgte at forplumre deres Begreber om Ret og Uret, Sandhed og Løgn. Mange Gange kom Børnene hjem fra Skole og spurgte med Øjnene oppe i Panden, om det var sandt det, Læreren havde fortalt dem i Historietimen, og saa maatte jeg til at forklare dem, hvad der var Sandhed og hvad der var Løgn.

Skønt det værste Köllerregimente var forbi paa den Tid, tegnede Fremtiden sig dog mørkere og mørkere for den danske Sønderjyde. Der var i Rigsdagen blevet vedtaget en Lov, som forbød al Brug af Modersmaalet ved offentlige Forsamlinger, en Lov, som dog for vort Vedkommende først skulde træde i Kraft 1928, altsaa om 20 Aar. Jeg var til Stede ved et Møde, hvor denne Lov blev drøftet af en Forsamling af dansksindede. Det var det mest fortvivlede Møde, jeg oplevede i Udlændighedstiden. Salen var stuvende fuld, og den dybe Sorg og Alvor, der prægede den unge Taler, Andreas Grau forplantede sig til hele Forsamlingen. Den ellers saa ukuelige og frejdige Stemning vilde ikke komme frem den Aften, og Sangen, som ellers altid kunde løfte Sindet, formaaede ikke at drive Uhyggen paa Flugt. Efter Mødet stod vi i smaa Klynger og talte dæmpet og alvorligt sammen om de mørke Fremtidsudsigter. Det var, som om alle ventede paa det forløsende Ord, der kunde rive os ud af den triste Stemning. Og Ordet kom fra en Side, hvorfra vi mindst havde ventet det. Den ellers saa lidet talende Gaardejer Kresten Terp fra Hinderup rankede sig og sagde med høj Røst: »Vi har været ude for saa meget og er kommet godt igennem det, saa det gaar vel ogsaa nok med dette her — desuden kan der ske meget i 20 Aar; lad os haabe det bedste«. Man kunde se paa Ansigterne,

at der gik en befriende Følelse gennem de forpinte Sind ved disse djærve Ord.

Lunet og Livsmodet lod sig dog aldrig helt underkue, selv naar det kunde se allermørkest ud; mange og pudsige kunde Indfaldene være, naar det gjaldt om at pudse Tyskerne. Saaledes vilde Tilfældet, at Hjulmager Sørensen i Hellevad havde Fødselsdag sammen med Kejser Wilhelm den 27. Januar. Samme Hjulmager var en lystig og lun Mand. Et Aar henimod sin Fødselsdag var han efter en anstrengende Dag havnet paa Kirkekroen den eneste i Sognet, der havde en stor Forsamlingsal. Nu kom Fødselsdagen naturligvis paa Tale — og Hjulmageren spurgte, om han ikke kunde leje Salen, da han for en Gangs Skyld agtede at byde det halve Sogn til Gilde. Der blev talt frem og tilbage om Sagen, og omsider blev den tysksindede Vært, der ikke troede, at Hjulmanden havde Pengene, enig med Sørensen om en Pris paa 200 Mark for Udlejning af Salen; men Beløbet skulde falde omgaaende. Sørensen trak med stor Værdighed Tegnebogen frem og bredte 200 Mark ud paa Bordet, og der blev stor Jubel blandt Gæsterne i Kroen, da han indbød dem allesammen til at deltage i Fødselsdagsgildet. Ud over hele Sognet lo man og morede sig, spændt paa, hvorledes Tyskerne nu vilde kunne klare Kejser Wilhelms Fødselsdag uden Kromandens Sal. Enden blev, at to tyske Gaardejere sammen med Amtsførstanderen stillede i Hjulmandens Hjem for at forhandle om Salens Frigivelse, og efter nogen Parlamenteren frem og tilbage gav han Salen fri uden at forhøje Prisen. Lejemaalet mellem Hjulmageren og Tyskerne indeholdt kun den ene Klausul, at den ene af de to tyske Gaardmænd skulde sidde i Hjulmagerens Sofa under et stort Billede af Kong Christian d. IX., medens de drak Lidkøb paa Afgørelsen.

Min Forretning gik forholdsvis godt de første Aar i Hellevad. Ved Aarhundredskiftet kom Amtsbanen Aabenraa-Løgumkloster og blev til stor Fordel for mig. Men et Par Aar senere oprettedes Amtsbanen fra Haderslev til Toftlund, og mine mange Kunder i Agerskov og Brandrup Sogne svigtede mig i høj Grad til Fordel for Toftlund, hvor der var Læge, Apotek og flere store Forretninger. Der blev saa ikke andet for mig at gøre end at tage Konsekvensen af Tilbagegangen og søge andet Arbejde andet Steds.

Et hannoveransk Firma var begyndt at udvinde Mergel ved Hovslund; jeg kom i Forbindelse med Firmaet og fik som Opgave at oprette et Mergelselskab i Nærheden af Ribe, hvortil jeg da flyttede sammen med min Familie. Det er en Selvfølge, at vi fulgte godt med i, hvad der skete sønden for Grænsen, og at vi stod i stadig Forbindelse med vore Slægtninge og Landsmænd i Sønderjylland. Alle Valgene blev fulgt

med den største Oprærksomhed. Da det sidste Landdagsvalg blev afholdt i 1913, kunde jeg ikke styre min Utaalmodighed, men tog til Aabenraa for at lodde Stemningen. Tyskerne var ved de sidste Valg ved Hjælp af alle mulige Kneb og Valggeometri naaet saa højt op i Stemmetal, som de efter min Mening paa nogen Maade kunde. Men Stemningen i Danskernes Lejr var alvorlig, og mit lyse Syn blev langt fra delt af de fleste. Der blev imidlertid udfoldet en livlig og energisk Agitation forud for Valget. Resultatet blev da ogsaa derefter.

Hele Tilgangen af Valgmænd blev vundet af os, og Tyskerne naaede kun lige at holde Stillingen fra sidste Valg.

Det er derfor forstaaeligt, at det sidste store Aarsmøde i Haderslev 1914 var præget af Glæde og Livsmod, og aldrig har H. P. Hanssen været saa nær i Kontakt med sine Landsmænd som hin Dag, da han tiltraabte Tyskerne:

• Du kan dig vel kro af Døgnets Kaar
og af Sejren, de har dig skabt;
men du kæmper en Kamp imod tusind Aar.
Og den har du visselig tabt.

En herlig Sommerdag, lidt senere hen paa Sommeren, var en glimrende og udsøgt Forsamling, bestaaende af de mest fremtrædende politiske og militære Personligheder i Tyskland, stævnet sammen paa Dybbøl Banker, og her lød mange stolte Ord om Tysklands Storhed og Forsikringer, at ikke en Fodsbred vilde blive afstaaet af den Jord, de kaldte deres egen.

Saa lød Revolverskuddet nede paa Balkan, og det virkede saa stærkt, at dette eksklusive tyske Selskab ilsomt satte Kursen mod Syd.

Kort Tid derefter udbrød saa den forfærdelige Verdenskrig. Det er indlysende, at Sindene blev opskræmt i Grænseegnene. Det rolige og fredelige Fibe kom i voldsomt Oprør, og selv om den første Panik lagde sig ret hurtigt, havde vi dog Grænsen saa nær op ad os, at der ikke gik en Dag eller Time, hvor vi ikke paa den ene eller den anden Maade mærkede de uhyggelige Verdensbegivenheders Nærhed.

Det var dog først i Efteraaret 1916, at Begivenhederne for vort Vedkommende rigtig tog Fart; en Strøm af Flygtninge væltede ind over Byen, hvorfra de senere spredtes over Jylland og hele Landet. I Begyndelsen bestod Flygtningeskaren mest af Krigsdeltagere, der havde været hjemme paa Orlov, og af Grænseoverløbere, som aldrig havde været Soldater, men som nu var blevet indkaldte. Det sidste Krigsjaar og Tiden derefter blev en streng Tid for min Hustru, da vort

Hjem blev opsøgt af baade Slægtninge og Bekendte, der flygtede over Grænsen. Invasionen var saa voldsom, at der næppe gik en eneste Nat, uden at vi blev banket op af vore Senge.

Da Krigen var forbi, satte jeg mig straks i Bevægelse for at finde en Levevej hjemme i Sønderjylland. Efter en Del Forhandlinger med en Margarinefabrikant i Sønderborg blev jeg antaget af denne, nærmest som Rejsende. Jeg flyttede da d. 19. Juli 1919 med min Familie til Aabenraa, hvor vi lejede en Villa. Det var en urolig Tid endnu paa dette Tidspunkt. For mig blev denne Tid lige efter Vaabenstilstanden og Fredsslutningen den uroligste, jeg har oplevet. Nogen Tid efter Vaabenstilstanden fik jeg fra *) højere Sted indirekte Opfordring til at tage ud og undersøge Folkestemningen i de forskellige Byer omkring Tønder-Flensborg Linien.

Opfordringen lød saaledes: »Man ønsker Oplysning om Folkestemningen i Byerne omkring Tønder-Flensborg Linien. Der ønskes ikke dansk Propaganda, men virkelige Kendsgerninger fra Folk, der vil bruge deres sunde Dømmekraft«.

Jeg paatog mig Opgaven. og en af de sidste Dage i Februar Maaned cyklede jeg sydpaa. Paa mig, der kom fra ordnede Forhold, gjorde det ydre Forfald, som mødte Øjet allevegne, paa Landet som i Byerne, et smerteligt Indtryk. Veje og Gader var i en frygtelig Tilstand. Den store Landevej fra Aabenraa til Flensborg var fuldkommen afslidt og laa hen med store Huller i Kørebanen. Et sørgeligt og forfærdeligt Syn var det at møde det store Antal Krigsinvalider. Jeg saa rundt omkring Folk, der manglede Lemmer, og Hundreder, der havde faaet andre legemlige Skavanker. Sørgeligst var det dog at se de blinde, man mødte paa Gaderne; de blev ledt varsomt frem i Færdselen, mest af kvindelige Slægtninge — i mange Tilfælde af en Hustru, der havde faaet sin Mand hjem som en hjælpeløs Stakkel.

Paa denne Tur gik det først ret op for mig, hvilke Lidelser og Savn jeg selv og min Familie var blevet forskaanet for. Jeg skal ikke komme nærmere ind paa, hvilken Rapport jeg aflagde til dem, der sendte mig ud.

Omsider oprandt Afstemningsdagen d. 10. Februar 1920. Mauge travle Dage og sindsoprivende Timer var gaaet forud, og Spændingen kulminerede de sidste Par Dage, da de stemmeberettigede strømmede til Byen og forandrede Gaderne til en sydende Heksekedel med Trængsel og Fakkeltog Natten igennem. Men der var alligevel Orden trods den store Tilstrømning. Smaa og større Patruljer af franske

---

*) Forfatteren skriver selv, at de allierede Stormagter gav ham Opfordringen??

Alpejægere, der marcherede taktfast gennem Gaderne med Gevær over Skuldrene, virkede beroligende paa Gemytterne.

Valgdagen oprandt med Regn og forrygende Storm. Om Aftenen samlede Danskerne paa Folkehjem, Hotel Danmark og Royal for at høre Valgresultater efterhaanden som de indløb. Der var en egen højtidsfuld Stemning over Forsanlingerne, og denne blev ikke afbrudt af larmende Glædesudbrud, da vi endelig fik meddelt Slutresultatet: 75 pCt. danske mod 25 pCt. tyske Stemmer.

Da vi sent gik hjem, var det et dejligt, stille Vejr. Som der var faldet Ro over Naturen, var der ogsaa faldet Ro over Sindene, og opfyldt af stille Glæde og Tak over det, Dagen havde bragt, vandrede vi gennem rolige og fredelige Gader. Da jeg senere laa i min Seng, følte jeg en velgørende Fred sænke sig over mig, og skønt mine Tanker var helt klare, forekom det mig, som om mit Hoved var ganske tomt. Den sidste Tids voldsomme Spænding havde forladt mig, og snart faldt jeg i en rolig og vederkvægende Søvn.

Hermed slutter mine Optegnelser; et bevæget og mørkt Afsnit af min Hjemstavns Historie havde faaet en lykkelig Afslutning.

Stedfortegnelse.

Stemmetal fra alle nordslesvigske Sogne findes Side 249 ff.
Sognene er ikke enkeltvis opført i denne Stedfortegnelse.

A

Aabenraa 16; 234; 240; 242; 261
ff.; 273 f.
Aastrup 10; 18; 87; 164; 243.
Abild 189; 243.
Agerskov 97; 242.
Agtrup 58; 244.
Aller 18.
Als 211 ff.
Angel 39; 101 ff.
Anslet 242.
Apterp 167.
Arrild 118.
Augustenborg 244.
Aventoft 51 ff.; 57; 188; 200; 244.
Avnbøl 214 ff.

B

Ballum 6; 242.
Barderup 117.
Barsmark 100.
Bevtoft 20; 162; 207; 241.
Bilskov 225.
Bjerndrup 244.
Bjernt 146.
Bjerrup 193 ff.
Bodsbøl 57.
Boholt 124.
Bolderslev 95; 242.
Borg (Mys.) 132.
Bov 61.
Boversted 52 ff.
Bovlund 96 ff.; 244.
Braderup 123.
Bramsted 52 ff.
Branderup 210; 244.
Brarup 51 ff.; 57; 162; 187.
Brede 167 ff.; 242.
Bregnerød 146.
Broager 244.

Brodersby 110; 112.
Bro Vold 212.
Brændstrup 242.
Brænøre 219 ff.
Brøns 242.
Burkal 190; 244.
Bylderup 190; 242.
Bøglund 109.

C

Christiansfeld 217; 265.

D

Daler 243.
Damholm 101.
Dedsbøl 184 f.
Dridevad 216.
Dybbøl 242.
Dyttebøl 145.
Døstrup 242.

E

Egen 242.
Ellehus 176.
Ellum 244.
Ellund 49.
Emmerlev 6; 242.
Emmerske 189.
Enge 185.
Enklaver 4.
Ensted 243.
Eskris 113; 126.

F

Faarhus 244.
Fjelstrup 163; 164.
Fjolde 41; 45 ff.; 57; 193 ff.
Flarup 114 f.

VI

Flensborg 49 f.; 77; 157 ff.; 243;
263.
Foldingbro 243.
Fole 242.
Fresenhavn 67.
Frørup (Had.) 216 ff.
Frørup (Oversø) 78.
Frøslev 48; 61.
Fuglsang 132.

G

Gaardkrog 170.
Gl. Haderslev 10; 19.
Gasse 93.
Gassehøje 70.
Gønner 242.
Gestrup 201.
Gotrupel 48 f.
Gram 87; 260.
Gundeby 108.

H

Haarholm 120.
Haderslev 13; 65 f.; 87; 94; 207 f.
234; 242; 260 f.
Halk 10.
Hammelev 93 ff.; 243.
Hanved 47 ff.; 57; 83.
Harreslev 48 f.; 60; 243.
Havetoft 138.
Havrup 48 f.
Hellevad 268 ff.
Hjarup 90.
Hjerndrup 94.
Hjerting 242.
Hjoldelund 45 f.; 57.
Hjordkær 242.
Holbøl 243.
Holm (Højst) 202 f.
Holnæs 132.
Holt 58.
Hoptrup 161 ff.; 242.
Hornskov 84.
Horsbøl 80.
Hostrup 190.
Hovslund 244.
Humtrup 51 ff.; 57; 188.
Hviding 242.
Hygum 87; 242.

Hyllerup 48 f.
Hyrup 242.
Højer 243.
Højrup 86.
Højst 190; 243.

I

Isted 112; 122; 142; 150.

J

Jaruplund 50; 76 ff.; 223; 224; 244
Jejsing 242.
Jels 163; 164; 242.
Jydbæk 126;
Jyndevad 244.
Jægerup 19.
Jørl 45.

K

Karlum 51 ff.; 57; 187 f.
Kastrup 244.
Kastvraa 242.
Klapholt 102; 109; 146.
Klægsbøl 51 ff.; 57; 58; 187.
Kobbermøllen 49.
Kolk 128.
Kollund 243.
Kollund (Fjølde) 194.
Krop 77.
Krusaa 244.
Kvistrup 164.
Kværn 111; 115; 118; 149.
Kværs 244.
Københoved 243.

L

Ladelund 51 ff.; 57; 186 f.; 244.
Langbjerg 49.
Langmose 163.
Lerskov 167.
L. Solt 121; 148.
L. Volstrup 78.
Lindebjerg 110.
Lindholm 76; 79; 81.
Lindved 47.
Lintrup 243.
Læk 41 ff; 47 ff; 51; 57; 182; 185 f.
Lydersholm 244.

Lyksborg 244.
 Lyngvraa 46; 57.
 Lysabild 211.
 Løgumgaard 74.
 Løgumkloster 156; 190; 244.
 Løjt 100; 244.

M

Maarkær 124.
 Maasbøl 121; 125.
 Mastrup 162.
 Maugstrup 94.
 Medelby 51 ff.; 57; 186.
 Mellemslesvig 39 ff.
 Mjøs 90 ff.
 Munkbrarup 111, 135.
 Munkvolstrup 78; 79; 224.
 Musvang 202.
 Møgeltønder 6; 68; 176; 242; 264.

N

Nitriskær 97.
 Nordborg 242.
 Nustrup 11, 241.
 Nybøl 241.
 Nybøl (Angel) 123; 133; 141.
 Nyby 116.
 Nyhus 49.
 Nykirke 47 ff.; 51; 57; 188 f.
 Nykirke (Angel) 125; 130 ff.; 135.
 Nr. Brarup 134.
 Nr. Farnsted 139; 146.
 Nr. Haksted 45 ff.; 57.
 Nr. Hostrup 242.
 Nr. Løgum 206; 244.

O

Oksbøl 243.
 Okselbæk 125.
 Oksenvad 17; 19.
 Okslund 46 f.
 Olderup 39; 41.
 Oversø 76 ff.; 223 ff.

P

Padborg 244.

R

Rabsted 190; 243.
 Randerup 243.
 Rangstrup 243.
 Ribe 271 ff.
 Rinke­næs 244.
 Risby 108.
 Rise 244.
 Risum 79.
 Roager 242; 266.
 Rudbøl 244.
 Rundtoft 144.
 Rurup 242; 260.
 Rurup (Angel) 113; 145.
 Rydde 107; 117; 121; 144.
 Rylskov 121; 125.
 Rødding 18; 242; 260.
 Rødekro 90.
 Rødenæs 47 ff.; 51; 57; 67.
 Rømø 243.
 Rønshoved 204.
 Rørkær 30 f.
 Røst 129.

S

Sankelmark 78; 79; 81; 82
 Satrup 133.
 Schackenborg 3 ff.
 Sillerup (Fjelstr.) 244.
 Sillerup (St. Vi) 46 f.; 57.
 Skodborg 18; 242; 265.
 Skovby (Slesvig) 39.
 Skovbøl (St. Vi) 46 f.; 57.
 Skrave 241.
 Skærbæk 170; 242; 266.
 Slesvig 39; 106; 243.
 Snarup 136.
 Snave 116; 118.
 Sofiedal 244.
 Solderup 244.
 Sommersted 32.
 Spandet 242.
 Sprakebøl 76.
 Stedesand 185.
 Stepping 244; 264.
 Sterup 123; 148.
 Stisholt 119.
 St. Solt 124; 143.
 St. Tønde 176.

VIII

St. Vi 42; 45 ff.; 57.
 Strukstrup 141.
 Stursbøl 19.
 Svendstrup 242.
 Svinholm 117.
 Sød 244.
 Søgaard (Husby) 149 f.; 209.
 Sølsted 68.
 Søvested 39.
 Sønderborg 212; 235; 240; 242.
 Sdr. Brarup 76.
 Sdr. Løgum 51 ff.; 57; 188.
 Sdr. Smedeby 79; 225.
 Sdr. Vollum 167; 169.
 Sørup 127.
 Søvang 202 f.

T

Tandslet 242.
 Tarp 77.
 Tarup 50; 244.
 Timmersig 48 f.
 Tinglev 189; 243.
 Tinningsted 57; 58.
 Tirslund 243.
 Tiset 13.
 Toftlund 163; 244.
 Tolk 124; 136; 137; 138.
 Torsballe 109; 127.
 Torskjel 127.
 Forsted 134; 137; 141.
 Treja 39.
 Trøjborg 3 ff.
 Tyrstrup 241.
 Tønder 1; 29 ff.; 171 ff.; 235; 239;
 240; 243.
 Tønning 244.

Tørninglen 86 ff.
 Tørsbøl 242.

U

Ubjerg 189.
 Uge 90; 244.
 Ulekule 102 ff.
 Ulkebøl 244.
 Ullerup 68; 213.

V

Valsbøl 47 ff.; 51; 57; 243.
 Vanderup 45.
 Vedsted 17 ff.; 242.
 Veding 48 f.; 107.
 Vellerup 200 ff.
 Vesterholm 149.
 V. Sottrup 241.
 V. Vedsted 86; 170.
 Vestre 52 ff.
 Vilstrup 18.
 Vimmersbøl 57.
 Visby 241.
 Vollerup 244.
 Vonsbæk 242.

Ø

Øbening 204.
 Ødis 18.
 Ølsby 112; 114; 126.
 Ørderup 205 ff.
 Ørsted 18.
 Ø. Bondesbøl 119.
 Østerby (Medelby) 58; 243.
 Ø. Lindet 241.
 Ø. Terp 244.

Reserveret B.

Husholdningsseminariat

Ankerhus - Sorø

uddanner Husholdnings- og Skolekøkkenlærere, afholder 5 Mdr.s Kursus for unge Piger fra Maj og Novbr. - Plan sendes. *Magdalene Lauridsen.*

Foreslaa Deres Nabo at abonnere paa

„Sønderjydske Maanedsskrift“

Kr. 6.00 aarlig.

Adda

Korsetterne virker slankende, sidder eminent og er behagelige i Brug.

Aktieselskabet

Glud og Marstrands Fabriker

Uplandsgade 20

DANIA

GASAPPARATER

OG GASOVNE

Mest besparende Fabrikat

Silkeborg Husholdningsskole
Statsanerkendt m. Barneplejeafd.
Moderne Skole, smukt beliggende. Alm. og elektr. Køkken, Centralvarme, Bad. 5 Mdr.s Kursus beg. 4. Maj. Maanedskursus i Barnepleje alene afholdes i April. Progr. sendes. SYNNØVE LUND

Smith & Co. A/S

Cykler og Cykledele
en gros
ODENSE

Juelsminde Kuranstalt

Horsens

VÆVESKOLEN

„ASKOVHUS“

Vævestuen „Askovhus“
Sønderborg

Charlottenlund Travbane

Løbedage i Juni:
den 5., 8., 11. og 15.

Totalisator

Musik
Restauration

Marie Christensen

Hjemmebageri & Conditori
med Thesalon

Bispetorv - Aarhus
Telefon 1939 - 3222

Støt

de sønderjydske
Indsamlinger

Aktieselskabet

Skarrehage Mølerværk

Nykøbing Mors.

Sparekassen for Randers By og Omegn

Kontortid 10—1 og 3—5
„Telefon 3310 (4 Linier).“
Randers

A/S FAKSE KALKBRUD

Frederiksholms Kanal 16 Telefon Central 9123

GØDNINGSKALK

98 pCt. kulsur Kalk (am. Latitude) i Varen, som
den leveres - ca. 100 pCt. passer 1 mm Sigte

*Støt de
sønderjydske Indsamlinger*

Pindstrup Mosebrug

SAVVÆRK & EMBALLAGEFABRIK

Telefon Pindstrup { 13
18

P. A. KRUUSE

cand. pharm. — ODENSE

Fabrik: Kochsgade 29

Butik og Kontor: Flakhaven 1

Telefon 227

Støt dansk Industri

Snoghøj Gymnastik-
højskole

Fredericia.

3 Maaneders Sommerskole.

5 — Vinterskole.

Skoleplan sendes.

Jørgine Abildgaard. Anna Krogh.

**Sparekassen
for Haderslev Bys Omegn**

Kontortid:

9—12, 2—4. Lørdag 9—1.

HADERSLEV

Ja - men

Jemas

Kaffe

smager bedst

Fraktions
for egne moderne Radiatorer
Carl Schuppel, Ribe, Etabl. 1866
Egne Import

Rio Radiatorer

Ribe Centralvarme-
Kømfurer

Ribe Centralvarme-Kamin

Ribe Kakkellovne

Ribe Kaminer

A/S Ribe Jernstøberi

Ribe Telf. 261 (2 Linjer)
Grundlagt 1848

Skål man til og fra

Sønderjylland

benytter man

Sydjydske Jernbaner

Kornhandel Akts.

A. HÜBSCH

København

Hellerup

Biskuitfabrikken

„Oxford“

Hjørring

Telefoner:

Nr. 78 — 1078 — 378

Eriksen & Christensen

Aktieselskab

Korn- og
Foderstoffer

Esbjerg

Gymnastikhøjskolen.

(Fra 1. April 1927 anerkendt og
optaget paa Højskoleloven).

Plan med Oplysninger om
Skolearbejdet og om Understøt-
telse gennem Amterne eller Elev-
foreningen „O. D.“ ved

NIELS BUKH,
Ollerup.

Frøcontoret

(for undersøgt Markfrø)

(Grundlagt 1887)

KOLDING

Leveringer under Statsfrøkon-
trollens selvvirkende Kontrol.
Antager Frøavlere.

Støt de

sønderjydske

Indsamlinger

S. K. H.

